

De nieuwe paus is de oude paus

door Ton Veerkamp

De keuze viel op Joseph Ratzinger, die vijftientig jaar leider was van het Vaticaans ministerie dat op de reinheid van de katholieke leer moest toezien. Als chef voor 'ideologische zaken' was hij de rechterhand van paus Johannes Paulus II. Ratzinger was een jonge theologieprofessor die op het Tweede Vaticaans Concilie tot de staf van kardinaal Joseph Frings hoorde. Frings ondersteunde de fractie van gematigde hervormers. Deze lijn volgde Ratzinger ook als professor voor dogmatiek aan de universiteit van Tübingen en als zodanig was hij een van de gezaghebbende jonge theologen na het Vaticaans Concilie. Eind jaren zestig kreeg Ratzinger last van rebelse studenten die onder de invloed stonden van progressieve theologen als Johann-Baptist Metz uit Münster en Hans Küng uit Tübingen. Metz publiceerde het boek *Theologie der Welt*, Küng had grote problemen met de gezagsstructuren van de rooms-katholieke kerk. Volgens Metz moesten de problemen van de wereld de agenda voor een nieuwe theologie opleveren; zijn 'Institut für Theologie und Politik' bestaat nog altijd. De onverkwikkelijke conflicten tussen Ratzinger en zijn studenten wekten in hem toen al een radicale afkeer van de richting waarin mensen als Metz en Küng wezen. Paus Paulus VI had het Vaticaan behoedzaam maar doelbewust naar de toestand van voor het concilie teruggemanoeuvreed. Die paus benoemde Ratzinger tot aartsbischop van München en Freysing, en maakte hem kardinaal. Op het conclaaf na de dood van Johannes Paulus I, in oktober 1978, schoven de tegenstanders van hervormingen onder leiding van Joseph Ratzinger Karol Wojtyła naar voren, die als paus Johannes Paulus II meer dan zesentwintig jaar zou regeren. Wojtyła haalde Ratzinger in 1980 naar Rome en maakte hem tot de eigenlijke man achter de schermen. Voor de presentatie van het Vaticaan was Johannes Paulus II, voor de inhoud Joseph Ratzinger verantwoordelijk. Die man werd op 19 april 2005 als Benedictus XVI tot paus gekozen.

De periode van 1978 tot 2005 was, wat de leer en de oriëntatie van het katholicisme betreft, een periode van stagnatie. Geen van de werkelijk dringende problemen werd aangepakt. De 'binnenlandse' problemen van de kerk - celibaat, vrouwen in het ambt enzovoort - bleven bestaan. Het tekort aan priesters in het noorden van onze planeet, het vertrek van een groot deel van de katholieken, het verlies aan intellectuele capaciteit: dat alles werd door de geboorneerde Vaticaanse bureaucratie onder het tapijt geveegd. Nu wordt de chef van deze bureaucratie de nieuwe paus.

Ik moet bij deze gang van zaken denken aan de gebeurtenissen in de Sovjet-Unie in 1983. In dat jaar stierf Leonid Brezjnev na een bewind van bijna negentien jaar. In die tijd werden de problemen in dat land steeds groter, vooral op economisch terrein. De partij onder Brezjnev was maar voor één ding beducht: onrust, onoverzichtelijkheid en verlies aan macht. Het politbureau van de partij koos Joeri Andropov als opvolger. Deze man was voor meer discipline en tegen corruptie, maar hij stierf binnen een jaar. Toen koos men weer een oude man, Konstantin Tsjernjenko - een man van het partijapparaat. Toen ook Tsjernjenko na korte tijd stierf, was de partij bereid iets nieuws te wagen: men koos Michail Gorbatsjov. Maar het was te laat. De hervormingen die hij begon, waren slecht doordacht en werden nog slechter uitgevoerd. De bevolking kreeg een grote hekel aan Gorbatsjov en binnen zes jaar - tussen 1985 en 1991 - was het met de Sovjet-Unie gedaan.

Het Vaticaan weet dat zijn structuren een zekere verwantschap vertonen met de structuren in de communistische partij van de Sovjet-Unie. Het weet dat de

gevaaren groot zijn wanneer men aan die structuren begint te morrelen. Het wereldepiscopaat weet echter ook dat de problemen aangepakt moeten worden. Niet alleen in het noorden, ook in Latijns-Amerika lijden de kerken onder een proces van erosie. In veel arme buurten van de grote steden kennen charismatische kerken van het type 'pentecostals' (pinksterbeweging) een grote toeloop, en die recrutereren ze uit het katholieke publiek. Ratzinger heeft in de jaren tachtig de Latijns-Amerikaanse 'theologie van de bevrijding' praktisch uitgeroeid. Deze theologie had zeker problematische kanten. Maar ze bood de kans de kerk dichter bij de mensen en hun eigenlijke problemen te brengen. Een pauselijke encycliek als die van Johannes Paulus II die duidelijke kritiek uitoefent op bepaalde aspecten van het kapitalisme, verliest veel van zijn effect als men de theologen van de *praktische* kritiek op het kapitalisme monddood maakt. Ratzinger legde bijvoorbeeld Leonardo Boff, een van de prominente bevrijdingstheologen, de kerkelijke boete op van zwijgen in het openbaar gedurende achttien maanden. Boff hield het voor gezien en verliet de kerk. Dat is principieel geen andere methode dan Andrej Sacharov verbannen, zoals Brezjnef deed. Met dit doopceel kan de nieuwe paus Benedictus XVI niet anders zijn dan de oude paus, de Tsjernjenko van de rooms-katholieke kerk.

Benedictus XV (1914-1922), de vorige paus met die naam, was een tragische figuur. Zijn vredespogingen mislukten, maar hij maakte in de oorlogstijd 1914-1918 de kerk met name voor de krijgsgevangenen tot een tweede Rode Kruis. Hij maakte ook een einde aan de sinistere terreur tegen de zogenaamde *modernisten* in de kerk onder Pius X. Wanneer Ratzinger met de keuze van zijn naam de erfenis van Benedictus XV in de praktijk wil brengen, valt er nog iets te hopen. Ik ben evenwel sceptisch!

Ton Veerkamp is theoloog en woont en werkt in Duitsland

uit: Roodkoper, 10e jaargang, nummer 1 – mei 2005